

Kantelu oikeuskanslerille

Kantelija: Jouni Luukkainen

dosentti, yliassistentti (mvs)

Matematiikan ja tilastotieteen laitos, PL 68 (Gustaf Hällströmin katu 2b),
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

p. (09) 191 51443, jouni.luukkainen@helsinki.fi

&

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun vapaa-ajattelijat ry

Castréninkatu 10 C 53, 00530 HELSINKI

p. (09) 7534 703

Viranomaiset, joiden menettelyä arvostelen: Opetusministeriö, Väestörekisterikeskus ja maistraatit.

Toimenpide, jota pidän virheellisenä: Uudesta uskonnonvapauslaista on pääteltävissä, että syntyneen lapsen huoltajien olisi voitava laillisesti sitovalla tavalla yhteisesti sopia lapsen jäämisestä tyhjään uskonnolliseen asemaan uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolelle. *Tämän yhteisen päätöksen rekisteröinnin mahdollisuus on jätetty järjestämättä.* Tällöin lapsen huoltajana toimiva äiti saattaisi jälkikäteen väärin väittää, että tällaista yhteistä päätöstä ei olekaan ollut, jolloin uskonnonvapauslain mukaan hän voisi yhden vuoden kuluessa lapsen syntymästä yksin päättää, että lapsi liittyy sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, joka hyväksyy lapsen jäsenekseen. Uskonnollinen yhdyskunta ei lapsen väestörekisteriotteesta pysty nykyään päättämään, onko lapsen tyhjä uskonnollinen asema seurausta huoltajien tätä koskevasta sovusta vaiko huoltajien epäsovusta, ja kuitenkin vain jälkimmäisessä tapauksessa se olisi lain perusteella oikeutettu ottamaan lapsen jäsenekseen. Rekisteröinnin mahdollisuus olisi asianmukaisinta järjestää esitetyssä lomakkeessa, joka on palautettava maistraattiin kahden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä ja jossa huoltajat ilmoittavat lapsen nimen ja äidinkielen sekä mahdolliset jäsenyydet uskonnollisissa yhdyskunnissa. Opetusministeriölle ja Väestörekisterikeskukselle heinäkuussa 2003 lain voimaantulon lähestyessä lähettämäni toimenpidepyynnöt eivät ole johtaneet tulokseen.

Asian kuvaus: Uskonnonvapauslain (453/2003) uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyttä koskevan 3 §:n asianomainen kohta kuuluu seuraavasti: ”Jokaisella on oikeus päättää uskonnollisesta asemastaan liittymällä sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, joka hyväksyy hänet jäsenekseen, tai eroamalla siitä. Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. Jos huoltajat eivät kuitenkaan lapsen syntymän jälkeen sovi lapsen uskonnollisesta asemasta, voi lapsen huoltajana

toimiva äiti vuoden kuluessa lapsen syntymästä yksin päättää lapsen liittymisestä uskonnolliseen yhdyskuntaan.”

Käsittääkseni henkilön uskonnollinen asema on hänen eri uskonnollisten yhdyskuntien jäsenyyksiensä luettelo. Luettelo eli siis uskonnollinen asema voi olla tyhjäkin. Näin on vastasyntyneellä. Sen, että jokaisella on tosiaankin jokin uskonnollinen asema, voi päätellä myös hallituksen esityksen (HE 170/2002 vp) laille antamista yksityiskohtaisista perusteluista (eduskunta hyväksyi pykälän perusteluineen muuttamattomassa muodossa): ”Pääsääntönä olisi, että lapsen huoltajat tekevät lapsen uskonnollista asemaa koskevat päätökset yhdessä. Tämä vastaisi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain lähtökohtia huoltajien yhteistoiminnasta. Jotta huoltajien erimielisyys lapsen uskonnollisesta asemasta ei automaattisesti johtaisi lapsen uskonnollisen aseman jäämiseen avoimeksi, on säännökseen kuitenkin otettu myös toissijainen vaihtoehto niitä tilanteita varten, joissa huoltajat eivät lapsen syntymän jälkeen pääse sopimukseen lapsen uskonnollisesta asemasta. Tällöin lapsen huoltajana toimiva äiti voisi halutessaan yksin päättää lapsen liittymisestä uskonnolliseen yhdyskuntaan.”

Tässä siis käytetään perustelun tavoitteiden tähden termiä ”avoin uskonnollinen asema” siitä tilanteesta, josta itse käytän termiä ”tyhjä uskonnollinen asema”. Mutta on myös huomattava, että terminä ei ollut ”vailla uskonnollista asemaa”. Yksikäsitteinen uskonnollinen asema on siis jokaisella siviilisäädyn lailla. Saman kertoo myös uskonnonvapauskomitean mietinnössä ehdotetun uskonnonvapauslain 4 §:n seuraavasti kuuluva toinen momentti: ”Huoltajien liittyessä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erotessa siitä lapsen uskonnollinen asema ei muutu, jolleivät huoltajat toisin päättä.”

Sekä pykälän että sen perusteluiden mukaan etusijalla on pidettävä sitä, että huoltajat sopisivat yhdessä lapsen uskonnollisesta asemasta, olkoon vaikka tyhjästä. Vasta toissijaista olisi lapsen huoltajana toimivan äidin yksinvalta päättää halutessaan lapsen liittämistä uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi, ja tämäkin siis koskisi vain tilannetta, jossa lapsen uskonnolliseksi asemaksi jäisi tyhjä huoltajien pystymättä sopimaan lapsen liittämistä minkään uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi, vaikka heillä olisikin tähän mahdollisuus.

On huomattava, että lainkin arvokkaana pitämä huoltajien mahdollinen yhteinen päätös lapsen tyhjästä uskonnollisesta asemasta on kenties syntynyt vaikka vaikeankin pohdinnan tuloksena, minkä jälkeen huoltajien on saatava olla kysymykseltä rauhassa. Päätös olisi siksikin voitava saada kirjattua virallisesti. Ja vaikka päätös olisi helppo tai ainoa mahdollinen, on loukkaavaa, jos päätöstä ei voi rekisteröidä erotukseksi erimielisyydestä. Ja onhan vuosi pitkä aika; sinä aikana äidin mieli voi muuttua; hän voi vaikkapa itse liittyä uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi. Jos taas äiti rikkoisi yhteisen sopimuksen ja liittäisi lapsen uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi vaikka senkin jälkeen, kun lapselle olisi jo järjestetty uskonnottomat nimiäiset, ja jos isä ottaisi tämän sitten raskaasti ja haluaisi pidättyä uusien lapsien hankkimiselta saman äidin kanssa, se saattaisi jo olla liian myöhäistä: uusi lapsi voisi jo olla

tulossa tai jo tullutkin, eikä isällä olisi enää minkäänlaista valtaa päättää tämänkään lapsen pysymisestä tyhjässä uskonnollisessa asemassa. Toisaalta yhteisen päätöksen rekisteröinti juuri samanaikaisesti lapsen nimen rekisteröinnin kanssa olisi sikälikin paikallaan, että ei ainakaan evankelis-luterilainen kirkko tahtone kastaa lasta, jonka nimestä huoltajat eivät ole vielä sopineet. Uskonnollisten yhdyskuntien olisi myös ymmärrettävä, että niiden tulisi antaa huoltajille aikaa yrittää löytää sopu ainakin tuon kahden kuukauden verran lapsen syntymästä lukien.

Virallisen rekisteröinnin mahdollisuus tasoittaisi sitä miessukupuolen ja uskonnottoman katsomusvähemmistön toisarvoista asemaa, jonka uskonnonvapauslaki sisältää syntyneen lapsen uskonnollisen aseman määräytymisen suhteen. Ja kyse on ongelmasta, joka on turha, sillä ei pitäisi uskonnollisia yhdyskuntiakaan kiinnostaa repiä hajalle perheitä, jotka ovat sovun kerran löytäneet.

Ongelma ei kuitenkaan ole keksitty, sillä, kuten heinä- tai elokuussa 2003 sain tietää, evankelis-luterilainen kirkko ei aio kunnioittaa huoltajien epävirallisia sopimisia, vaan kirkkoon kuuluvan äidin pyynnöstä se kyselemättä kastaa jäsenekseen alle yksi-vuotiaan lapsen. Voi kuitenkin myös kysyä, johtaisiko tämä joskus siihen varmaankin kirkon kannalta ikävään tilanteeseen, että lapsen isä nimiäisivieraat todistajinaan saisi oikeudenkäynnissä lapsen kirkkoon liittämisen peruutettua lainvastaisena.

Esittämäni ongelmaan päädyin pohtiessani kesällä 2003, millaisia lomakkeita uuden uskonnonvapauslain tähden oikein tarvittaisiin. Olin keskusteluyhteydessä Väestörekisterikeskuksen kanssa, ja lähestyin opetusministeriötä perusteellisilla selvityksilläni sekä erilaisilla ratkaisuehdotuksillani. Elokuussa 2003 julkaisin myös asiasta mielipidekirjoitukset Kalevassa ja Hämeen Sanomissa, ja niihin vedoten pyysin toimenpiteitä suoraan kulttuuriministeri Tanja Karpelalta. Seurauksia ei kuitenkaan ole näkynyt, vaikka ongelma on mielestäni riidaton ja helppo korjata tavalla tai toisella.

Helmikuussa 2004 lähetin kyselyn (mannermaan) maistraateille uskonnonvapauslaista, ja tiedustelin tästäkin seikasta; mutta yhdessäkään saamistani vastauksista ei kerrottu, että jotkut huoltajat olisivat erityisesti halunneet saada yhteisen päätöksensä rekisteröidyksi juuri sellaisena. Ongelma ei silti ole mitätön, sillä huoltajat eivät vain ole valveutuneita. Tunnetustihan myös esimerkiksi avioehto- ja testamenttien laatimista harrastetaan turhan vähän.

Maistraattien rekisteröintitehtävien laajentamisesta on juuri tehty hallituksen esitys (HE 123/2004 vp). Työryhmälle olisi ehkä voitu antaa tämäkin kysymys selvittäväksi, jos opetusministeriö olisi halunnut ja osannut käyttää tilaisuutta hyväkseen.

Miksi kuvaamani toiminta on mielestäni virheellistä? Kysymys huoltajien mahdollisuudesta saada rekisteröidyksi yhteinen päätöksensä syntyneen lapsen tyhjää uskonnollisesta asemasta erotukseksi heidän erimielisyytensä tuottamasta muutoin samasta tilanteesta nousee itse uskonnonvapauslain sekä lapsen huoltoa ja tapamisoikeutta koskevan lain perustavimmista kohdista, ja on mielestäni myös perus- ja ihmisoikeuskysymys. Silloin viranomaisten toimimattomuus ryhtyä kehittämään tarvittaessa lainsäädäntöä tai ainakin lakien soveltamista vastaavalla tavalla niiden

saatua kuulla asiasta on mielestäni virheellistä varsinkin, kun on kyseessä uuden uskonnonvapauslain kaltainen uusi ja ehkä sen vuoksi seurauksiltaan arvaamatonkin laki.

Toisaalta en ole varma, onko kyseessä sittenkään viranomaisten virheellinen toiminta vai onko kyse vain virheellisestä laista, ja olisiko jälkimmäisessäkin tapauksessa kyse kaikkien mielestä kiistatta virheellisestä laista vai olisiko kysymys sittenkin poliittinen ja erityisesti katsomuspoliittinen ja silloin siis yksin voimakysymys.

Toivon oikeuskanslerin tekevän seuraavaa: Viime kädessä toivon lain säännösten ja lain käytäntöjen korjaamista esittämistäni pakottavista syistä. Oikeuskanslerilta toivon tämänsuuntaisen aloitteen tekoa.

Helsinki, ke 18.8.2004